

groeles 30 JAOR

Een uitgave van de Stichting **Groeles** | april 2010 | jaargang 30 | nr. 1

groeles

www.groeles.nl

175 jaar Koninklijke Harmonie van Gronsveld

gruelles

Een uitgave van de Stichting **Gruelles** | april 2010 | jaargang 30 | nr. 1

Bij de voor- en titelpagina

Koninklijke Harmonie van Gronsvelt in 1976 en in 2009, op dezelfde locatie, in dezelfde pose.

Rectificatie

In het artikel 'Het zustersklooster van Rijckholt' uit ons vorige nummer staat op bladzijde 166 vermeld dat de twee Rijckholtse zusters Schrijnemaekers beiden zijn overleden in februari 1980. Zuster Bartholomeo overleed echter op 22 april 2005 in Maastricht. Zuster Antona overleed op 17 augustus 1993, eveneens in Maastricht.

© Copyright Stichting Grueles - www.grueles.nl

Abonnementenadministratie: Brikkenoven 1, 6247 BG Gronsveld. Tel. 043 - 408 3288. *Secretariaat:* Rijksweg 92, 6247 AK Gronsveld. Tel. 043 - 408 2880.

U kunt zich abonneren op ons tijdschrift door € 13,50 over te maken op Rabobank rek.nr. 11.75.15.000 of ING 2535375 t.n.v. Stichting Grueles. Losse nummers € 4,-.

VOORWOORD

Vorig jaar kondigde ik op deze plek aan dat het periodiek Gruelles in een nieuw jasje zou verschijnen. Die aankondiging was iets te voorbarig. De 29^e jaargang zag er dus precies zo uit als de 28 voorafgaande edities. We wilden geen overhaaste beslissingen nemen, vandaar dat we een jaartje extra de tijd hebben genomen om alle opties nog eens te bekijken. De beste optie heeft u nu in handen. U ziet dat het formaat van het boekje is toegenomen. Dit biedt ons iets meer ruimte om ons verhaal kwijt te kunnen, zonder dat het boekje op een Dikke van Dale gaat lijken.

De omslagpagina is opgefrist en voorzien van een nieuwe kleur. Op die kleur kom ik nog terug. Prominent aanwezig is het getal 30 en dat heeft een reden. In 2010 bestaat de stichting Gruelles namelijk 30 jaar. Al zo lang zetten vrijwilligers zich in om 'het dorpseigene van de kernen Gronsveld en Rijckholt' in zoveel mogelijk facetten te documenteren en te promoten. U leest nu in de 117^e Gruelles aller tijden. Het 30^e bestaansjaar alleen is misschien al een reden om met een apart boekje uit te komen. Maar de 30^e jaargang staat ook in het teken van een ander bijzonder jubileum.

De kleuren van het boekje zijn namelijk niet toevallig rood, zwart en wit. Het zijn de kleuren van de Koninklijke Harmonie van Gronsveld. Onze harmonie bestaat in 2010 maar liefst 175 jaar, een mijlpaal waar we niet zomaar aan voorbij willen gaan. Vandaar dat in de 'Gruelosen'

van dit jaar de harmonie een bijzonder plekje verdient. Zowel op de voorkant als in de inhoud zult u de harmonie dit jaar tegenkomen. Niet alleen in het periodiek worden Gruelles en harmonie dit jaar verenigd. Op 25 en 26 juni van dit jaar zal er namelijk een coproductie van de twee 'jubilarissen' opgevoerd worden. De repetities zijn inmiddels in volle gang en het belooft (wederom) een uniek schouwspel te worden. Uniek in verschillende opzichten: zo moet de locatie waar het spektakel (waarschijnlijk) zal plaatsvinden nog gebouwd worden. Meer verklap ik nog niet. Overigens, er is nóg een jubilerende vereniging in ons dorp: het gemengd kerkelijk zangkoor bestaat 40 jaar.

Nieuw in deze Gruelles is ook het verschijnen van een strip. Ik wacht even tot u weer van de grond bent opgestaan, aangezien u net van uw stoel bent gevallen. Zit u weer? Mooi. Inderdaad, een strip. Eigenlijk is het een cartoon. Gruelles gaat zich niet meten met Asterix en Obelix of Kuifje, maar elk periodiek zal er een illustratie met een actuele, ludieke inhoud verschijnen. Zie het maar als een luchtig experiment. Dave Hacquier, de ontwerper van de nieuwe lay-out, zal de illustraties verzorgen, voor de inhoud hebben we een aparte denk-tank opgericht.

We krijgen ook veel positieve reacties op recentere foto's, vandaar dat we er daar meer van zullen plaatsen.

Ik hou u niet langer op, u wilt lezen. En terecht. Als afsluiting roep ik u nog één keer op om de Gruelles toch vooral opvallend rond te laten slingeren tijdens Pasen, verjaarafeesten, familiebezoeken en andere sociale 'happenings' bij u thuis. Zo raken misschien meer mensen geïnteresseerd in ons periodiek en groeit ons abonnementenbestand. Hoe meer lezers, hoe meer vreugd; ik reken op u!

Zaolege Paose! *Maarten Heijnen*

DIALECT

Hermenievekaansie

Wömke, 'nne geleujeling van e jaor of zéstien, sjpèulde al gaans get jaore trompöt bié de hermenie. 'r Haw vèul sjpats draon, al kôs 'r volges d'n dirrekteur get mie rippetere. Sjmaondes rippetiésie, nao aofloüp e gläos beer drenke en zoe doer 't jaor e konzèr of 'n sernaat bié e goûwe broédspäor; Wömke haw zich 'n gooj leefhebbery oetgezeuk. Eng van de hoegtepeunte doer 't jaor wäor tot daan toûw 't loüpe van de perséssie ién Mortier. Èine kier per jaor, soondes sjmuerges ién ogustus, dêks mêt 'nne zjoere kop, aterién d'n ôtô bié pa, op nao Belsj. De perséssie doorde get laank en dao sjtoûnge get wienig lûi langs de kaant, meh Mortier ês 'n héchte gemejnsjap en 't liéverde genôg op vuur de hermenie. Nao de perséssie wäor nog 'n mès ién 't Fraans en daonao woert zich 'nne gedroonke bié 'La Jeunesse', 't jeughoés van Mortier. Dao goûnge dan wêl verhaole doer de hermenie uüver d'n tiéd van vreuger. Dao haw zich al vanaal aofgesjpèuld tössje t'rs van Groéselt en van Mortier. Wömke hoert 't zich allemaol verwoonderd aon. Dat môt toch sjik zién gewès, vreuger. Ich mäok noets 'ns zoeget mêt, daach 'r bié z'n èige.

Ién oktober zoûw de hermenie 'n konzèr-rejs mäoke nao 't boételaand. Wömke goûng de kop doerèin, 'r wäor noets wyjer es Mortier gewès. En noé goûng 'r eleng mêt de hermenie,

zoonder pa en ma op vekaansie. 'n Hermenievekaansie, wat e sjpektäokel. 'r Sjmitsde zich op de rejs. 't Wäor nog 'n gaanse oondernëming: mêt honderdfiéftig maan mêt bösse nao Spanje. Meh good, de rejs wäor good verloüpe. Wömke haw mer twie kier hõvve te sjpyje en noé haw 'r nao vèul vyve en zèsse z'n käomer ién 't hotel iéngerich. 'r Laog op de käomer mêt twie kammeraote, Lyke en Nikkela. D'n iesten däog verleep good. De hermenie goûng sjmuerges de boulevard op. Sjnonos woert gezjwömp, gekäort en get uüver 't sjtraand gewaandeld. D'n ièsten aovend haw Wömke ién de bar van 't hotel gezéte mêt Lyke en Nikkela. Dao zaote get awwer hermenielede te pendoere en de vrollûi van 't besjtuur zaote dao mêt 'n affekëutsje. De joûnge van e jaor of viéfentwëntig wäore op sjtap ién d'n disco. En disco's haw 't hié genôg. De dry vrön zaote e kitske verloere mêt e glèske beer aon 't befêt. Van érmooj goûnge ze mer òm haaf elf 't zief ién. Ligkend ién 't hotelbed, bedaach Wömke zich dat dit neet wäor wat hër zich van dis vekaansie haw vuurgesjteld.

De volgenden däog, nao 't ontbijt, aon 't zjwömbad vertelde de awwer joûnge uüver de wèllen aovend dè ze hawwe mêtgemak. Ze hawwe fleenk de bies oétgehangen: de vrollûi hié wäore toch 'n dèil mender katteliék es dy ién Mortier en d'n draank wäor neet aon te sjlèipe gewès. Wömke hoert 't zich weer allemaol verwoonderd aon. Dat môt toch sjik zién

Dialect

gewès, gister. Ich mäok noets 'ns zoeget mêt, daach er bié z'n èige. 'r Naom zich vuur òm dizzen aovend neet ién de hotelbar te bliéve, meh mêt de awwere mêt te goën. De gaansen däog sjpitsden 'r zich op d'n aovend. Òm nuügen oor sjtoûng 'r gewase en gesjtriëke ién de receptie. Dat ze pas òm 'n oor of elf vertrokke, haw 'r neet mêtkrège. Bié hön gong 'r roond dat oor sjlaope. 'r Plaande zich dus nog mer e mént aon 't befêt ién de kaffee, säome mêt Lyke en Nikkela, die zich oüch hawwe laote uüverhoële òm mêt te goën. Òm haf twelf wäor ekerèin dao en woerd vertrokke nao de groetsten disco van de Sjpaonse Costa. Wömke wis neet wie 'r 't haw. Bènne loorden 'r z'n oüge oét. Uüveraal daanse-resse, mesjién waol tien befêtte, 'nnen daansevloer zoe groet wie de gaansen hermeniezaol, flitslaampe wie wèrleechter, diskoböl zoevèul wie kiése aon 'nne boüm en vèul mie lûi es bié de perséssie ién Mortier. Lén 't begên van d'n aovend sjtoûng ederèin nog e bitsje seumpetig langs de kaant, meh wie ze allemaol e päor gläozer Sjpaons beer hawwe gehad, kaome ze los. Ze laachde, kékde, droonke, kalde mêt vrollûi en dôrfde zelfs te daanse. Dat dooge ze ién de Blokhut noets. Òm viéf oor goûnge ze häogelevouël truk nao 't hotel.

Sjmuerges bié 't zjwömbad, nao 't ontbijt kôs Wömke ejndelik met de groete mêt kalle. 'r Haw zelfs af en toûw 't hoegste woerd. De aander joûnge laachde mêt 'm en 'r voélt zich gaans ién z'n illemeent. "En dizzen aovend goën v'r wir!",

reep hër gruutsj. En zoe goûng 't vanaof noé ekeren aovend. En ekeren däog zaote Wömke, Lyke en Nikkela läoter en zäoter aon 't ontbijt. Dêks sjlooge ze ontbijt en noon mer gewoen uüver. Dan hoole ze zich 'n tuút frit en laoge ze de rés van d'n däog vuur kepot aon 't zjwömbad. En saoves goûnge ze wir aon 'm.

Meh dat op sjtap goën begôs Wömke op te brêke. De lêsten aovend zoûwe ze zich allemaol nog èine kier gaans gève. Wömke kalde zich mood ién en wäor gelaoje. E wäor get wie 'nne sjtier wat de gaanse weenter ién de sjtaal haw gesjtaande en vuur d'n ieste kier boete kaom. 'r Daansde wie 'nne wèlle, droonk esof 'r noets gedroonke haw en perbeerde mer iénens alle vrollûi wat dao wäore e komplemeentsje te mäoke ién d'n hoëp dat 'r ién eder gevaal bié eng get goods zaag. Meh opens, òm 'n oor of dry, braok 'm de gaanse wèk oétgoën versjrikkelik op. 'r Wäor gaans verrèk. 'r Perbeerde nog e gläos law, versjaold beer lèg te kriège, meh de laoj wäor vouël en 'r wäor zoe meuj wie 'n maoj. 'r Zaag tiënge Lyke en Nikkela dat 'r truk nao 't hotel goûng. 'r Zoûw de sjluütel van de käomer waol aofgève bié de receptie of op de käomerdeur laote sjtêke. Zoe kôste Lyke en Nikkela toch iénkoëme, want ze hawwe mer èine sjluütel vuur hön dryje. "Jaojao, de sjluütel sjtik op de deur, mäok uch geng zörg", verziëkerde Wömke zying vrön. Dan zal 't waol good zién, daachte Lyke en Nikkela. Òm zês oor kaome Lyke en Nikkela truk. Ze wäore sjtik kepot, meh ze hawwe d'n

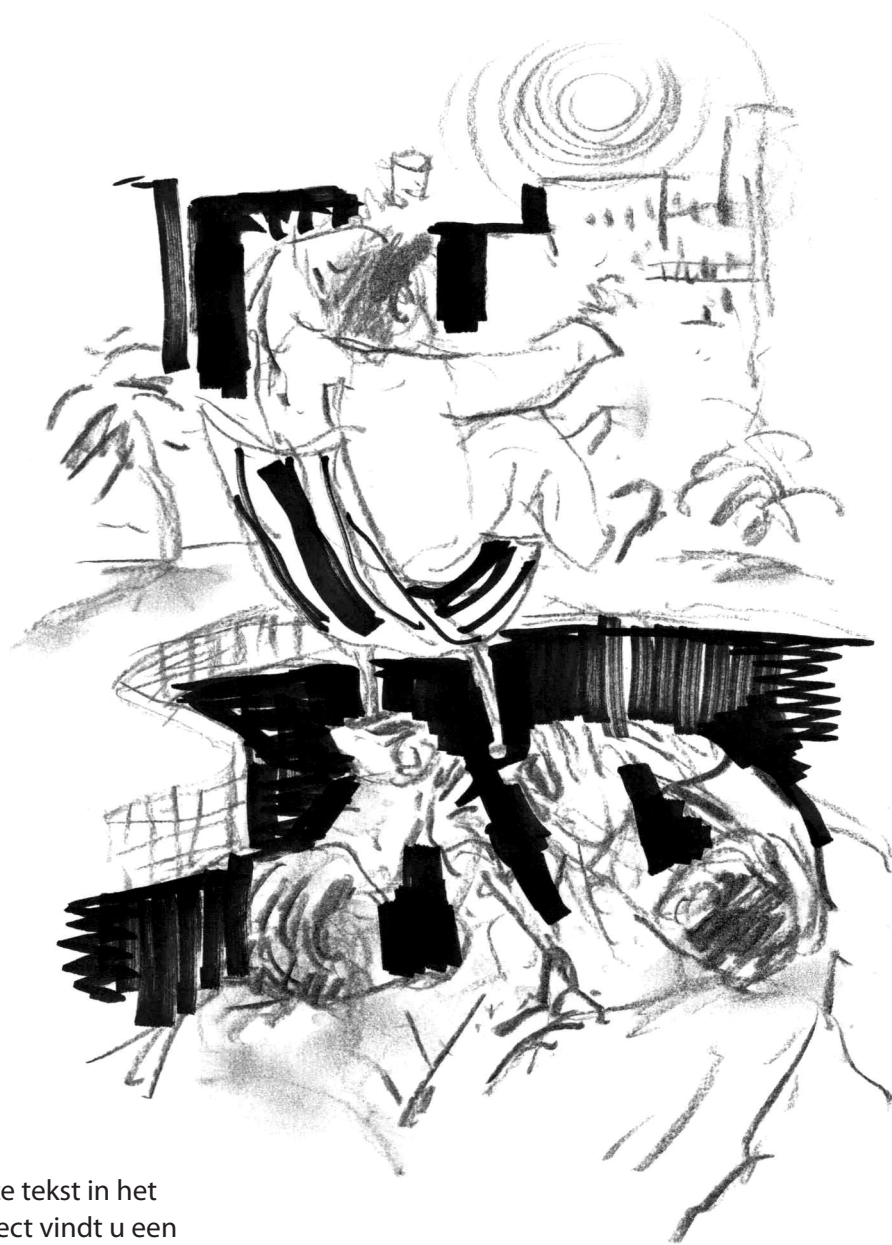
aovend van hön lève gehad.

Bié 't hotel leep Nikkela nao de receptie. 'r Vroog ién ze bêste Sjpaons de sjluütel van hön kaömer. De sjluütel wäor noets aofgegëve, zaag de naachporteur ién get bëter Sjpaons. Nikkela perbeerde 't nog ién 't Yngels, 't Dûits en 't Groéselders, meh de sjluütel wäor ién geng taol te bekènne. "Dan zal 'r 'm waol op de dëur hebbe laote sjtêke", mejnde Lyke. Ze pakde d'n trap nao de vyfde verdeping en kôchelde oondertössje nog get uüver d'n aovend nao. Wie ze bié de kaömer kaome, wäor de dëur toûw. En de sjluütel sjtaok neet drop. "Dezjuuuu, dè geleujeling hèt ôs vergëte", zaag Lyke, "wat 'nnen oonnuzele." Ze klopde vuurzichtig op de dëur, meh hoerte niks. Gèi kontak. Lyke, dè nogal oongedöldig wäor, klopde get helder op de dëur. Nog niks. Nog get helder en get hëis gefluúster vlak bié de dëur. Bugele... Mêt twie voéjsjte boonke en hélop rope op Wömke. Ze sjtoûnge al ziéker vief menúte te drëise, meh dao gebeurde niks. Jewaol, dao hoerte ze opens get. Gejaogde vootsjtappe oppe gaank. Haw Wömke hön ejndelik gehuurd? Dan haw 'r waol gaw z'n sjoon aongedoën, want 't kloonk hil dudelik. En vuur 'nne zäote wat zjus wakker wäor, leep 'r oüch érg gaw. De vootsjtappe kaome nader. Wäor 'r noé opens aon 't renne of haw 'r 'nne bié zich: ze hoerte twie lûi. Zoûw 'r eng hebbe voonde? Vuurdatt Lyke en Nikkela antwoerd krège op dy vraag, hoerte ze 'nne ién 't Sjpaons drygenterre kalle. Wie ze oploorde zaoge ze twie Sjpaonse baoje nève zich sjtoën.

De échte Guardia Civil! En die Spaonse baoje zién neet zoe van 't kalle, ziéker neet tiënge twie zäote koejoûnge. Nikkela perbeerde nog èin en aander oét te legke, Lyke gaof e get groeter moondwérk en doûw wäor 't sjnel gebëurd. De pliésies doge de dëur mêt plezeer oëpe, hole de knöppel oét hönne reem, en Lyke en Nikkela krège ze gepiézzeld wie ze dat al jaore neet mie hawwe mêtgemak. Lyke kaom neer tössje z'n èige bed en dat van Nikkela, Nikkela veel aon't voetënd van Wömke zié nês. De pliésies makde nog ens hil dudelik dat de hiere vanaof noé sjtel môste zién en trokke de dëur toûw. De kemissie wäor aonkoëme. Wie Lyke en Nikkela réch kaome, zaoge ze Wömke wie e täom sjaop ién ze bed ligke. Zyng hennekes allebej boëve de dêkke, z'n tiene sjtaoke oonder droét. 'r Sjleep wie 'n roes en haw 'nne gryns op zié gezich esof 'r ién de ziëvenden hiémel wäor.

Sjmuerges bié 't zjwömbad, nao 't ontbijt, vertelde Wömke dat hër 't zoe jaomer voond dat 'r al zoe vreug hëivers wäor gegaange. Op de lêsten aovend wäor niks bezeunders mie gebëurd. 'r Haw zich zoe gesjmits op nog get sjpektaökel. Meh ja, ich mäok noets 'ns zoegget mêt, daach 'r bié z'n èige. En doûw kaome Lyke en Nikkela aon: Lyke haw 'n dikke lup en Nikkela zaog niks es bloûw doer zyng anders zoe broûjn oüge. "Zjuu, ich heb dis naach good gesjlaope. Wat ès mè...", begôs Wömke. Vuurdatt 'r de zën aof haw, laog 'r mêt z'nne gloria ién 't zjwömbad. De hermenievekaansie wäor öm.

Dialect

Maarten Heijnen
Tekeningen: Hans Mulder

Hulp nodig bij het lezen van deze tekst in het dialect? Op www.grueles.nl/dialect vindt u een vertaling van dit artikel.

NATUUR

Wêl vérekes

“Krasse grijsaard schiet wild varken” kopte de plaatselijke krant in 1969. De stokoude man was de 89-jarige Yngelke Scheepers (grootvader van onder andere Wil en Henk), die ‘op Bëtebérg’ een wild zwijn schoot. Vroeger werd maar zelden een wild zwijn, ook everzwijn, in het Savelsbos gesignaleerd. Ook reeën behoorden niet tot de bewoners van ons prachtig natuurreserveaat. Ik kan me goed herinneren dat Piet Mingels (Pius XII-straat) mij vertelde dat hij ‘iën de Daor’ bij het ‘Sjpiégelstök’ voor het eerst een ree had gezien (zo’n 35 jaar geleden). De waarnemingen werden talrijker en de reeën zijn niet meer weg te denken. De wildbeheereenheid (WBE) Savelsbos telt nu jaarlijks in de maand april zo’n 70 à 80 reeën (geheel Savelsbos).

Een zeug met frislingen. De “pyjamastrepen” van de biggen (camouflage) verdwijnen na ongeveer 4 maanden.

Momenteel krijgen we steeds vaker meldingen van wilde zwijnen. Niet alleen in onze contreien maar in geheel Europa is sprake van een forse toename van de zwijnenpopulatie. Zelfs de koude Scandinavische landen als Noorwegen en Zweden worden de laatste jaren gekoloniseerd. De eenjarige varkens worden overlopers genoemd.

Het zijn altijd de mannelijke overlopers die een nieuw gebied veroveren. Keilers (varkensmannen) kunnen in de nachtelijke uren zeer grote afstanden afleggen. Hebben deze keilers eenmaal een nieuw gebied betrokken (gemiddeld zo’n 25 kilometer van hun oorspronkelijk leefgebied) dan blijkt dat ze zich zeer goed kunnen aanpassen. Natuurlijk is voldoende voedsel en rust noodzakelijk. Een rotte zwijnen benut doorgaans een gebied van zo’n 250 tot 300 hectare. Dit is ongeveer de oppervlakte van het Savelsbos. Echter, in perioden van voedselschaarste hebben de varkens meer tijd en ruimte nodig om voedsel te vinden. Hun leefgebied kan dan wel vijf maal zo groot worden. Maar ook als de moeder (leidzeug) van een rotte wegvalt, zwermen de varkens over een groot gebied uit. Binnen een rotte is sprake van een strikte rangorde, die wordt bepaald door de grootte van de groep en door de leeftijd en het gewicht van de leidzeug.

Als de dichtheid van de varkens meer dan 10 per 100 hectare gaat bedragen, volgt er een sterke afname van de populatie vooral door sterfte onder de biggen en de overlopers.

Natuur

De wilde zwijnen van de Veluwe haalden in 2009 ook herhaaldelijk de voorpagina. Er leefden zo'n 6.000 zwijnen in dit natuurgebied. De dieren vormden een risico voor de verkeersveiligheid. Ook de inwoners van de dorpen en de vele vakantiegangers ondervonden hinder van de zwijnen. Maar vooral de schade die werd toegebracht aan de landbouwgewassen vormde voor de regering aanleiding tot het verlenen van verhoogd afschot. De populatie zwartwild (de jagersterm voor wilde zwijnen) moest worden teruggebracht tot zo'n 850 stuks. Ook in Duitsland worden de laatste jaren meer wilde zwijnen geschoten dan ooit. In 2009 zijn 646.790 varkens geschoten, 173.000 meer dan in 2008.

In Limburg is alleen het Meinweggebied, ten zuidoosten van Roermond, aangewezen als leefgebied voor wilde zwijnen. Buiten dit gebied is sprake van een 'nulstandgebied', hetgeen betekent dat hier feitelijk alle zwijnen dienen te worden afgeschoten.

De wilde zwijnen zijn de voorlopers van onze tamme varkens. Het zijn sterke zoogdieren met een heel goed reukvermogen, die met hun krachtige snuit hele landerijen kunnen omwroeten. Om de wroetschade te beperken werd vroeger een metalen ring ('meuntel') door de snuit van het tamme varken gedaan. Opvallend bij de wilde zwijnen zijn ook de zogenaamde slagstanden, die 'houwers' worden genoemd. Het zijn feitelijk de hoektanden in de

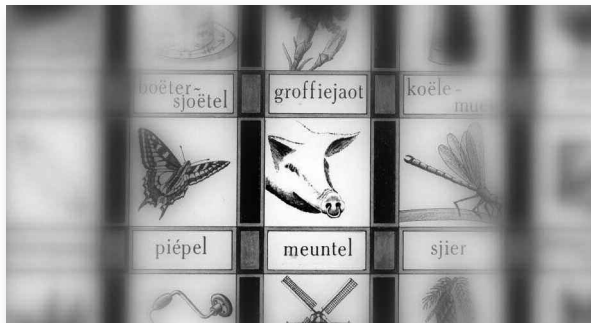

Omgeploegd weiland aan de rand van het Savelsbos in Sint-Geertruid

onderkaak die doorgroeien en zich naar boven richten. Deze slagstanden zijn vooral zichtbaar bij de volwassen keilers. De zeugen hebben kleinere tanden die minder opvallend zijn. Zwijnen hebben maar een beperkt gezichtsvermogen, maar hun reuk en gehoor zijn zeer goed ontwikkeld.

Het voedsel van de wilde zwijnen is overwegend plantaardig, vooral boomvruchten als eikels, beukenootjes en kastanjes zijn favoriet. Maar ook de wortelstokken van de adelaarsvaren ('våon') vallen goed in de smaak. In het Savelsbos groeit deze varen vooral op de arme ondergrond (bijvoorbeeld ten noorden van de 'Zoeren Drees'). Het is geen toeval dat de zwijnen mede in dit gebied verblijven. Naast de boomvruchten eten de wilde varkens ook bessen, paddenstoelen en tot ergernis van

de boeren maïs, bieten, aardappels en graan. 'Op Treechterbêrg' lag een grote berg bieten, afgedekt tegen de vorst, te wachten op transport naar de suikerfabriek. De afdekking was niet bestand tegen de sterke snuiten en de bieten waren dan ook een smakelijke hap voor de varkens. Dierlijk voedsel staat ook de menukaart. Ze vreten slakken, regenwormen, muizen, kikkers, salamanders en larven van insecten. Ook aas wordt gevreten, zoals dode konijnen en reeën. De grootte van de populatie van de wilde zwijnen is sterk afhankelijk van de zogenaamde mastjaren. Dit zijn jaren waarin er veel boomvruchten groeien en het voedselaanbod dus groot is. Daarnaast wordt de populatie beïnvloed door sterfte in strenge winters en het afschotpercentage. Zoals reeds vermeld zijn de 'wêl vérekes' sterk in opkomst, maar de waarnemingen van de laatste maanden spannen de kroon.

Uitsnede Groéselder Lësplénkske. "Ze doege véreke 'nne meuntel ién öm 't vreutele te vuurkoëme."

Frans Huits telde in de 'Groéselder Kiézelkoûlj' 13 stuks. Twee dagen later werd een rotte van 29 varkens geteld bij het pompstation van WML in Eckelrade. In diezelfde week staken bij camping 'de Bosrand' in Sint-Geertruid 34 stuks de weg over. Een rotte bestaat uit de leidzeug met haar biggen ('frislingen'), met daarnaast ook één- en tweejarige exemplaren. Het is dan zeer moeilijk om in zo'n rotte de zeugen en keilers van elkaar te onderscheiden, zeker in draf. Volgens Peter Raemakers (coördinator 'zwart-wild' WBE Savelsbos) zijn de grote rottes die recentelijk worden gezien Waalse exemplaren, die vanuit de Ardennen en de Voerstreek naar onze contreien zijn uitgezworven. De zogenaamde vaste populatie (standpopulatie) van het gehele gebied van WBE Savelsbos wordt geschat op zo'n 18 tot 25 wilde zwijnen.

De kans dat u wilde zwijnen in en rond het Savelsbos aantreft, is sterk vergroot. Toch zal het niet vaak gebeuren, omdat ze vooral 's avonds en 's nachts op avontuur gaan. Normaliter zijn wilde zwijnen schuw, maar als de zeugen biggen hebben is het beter uit de buurt te blijven. Ook als een varken is aangeschoten kan men beter uit de buurt blijven. In het Gronsvelds dialect bestaat nóg een 'weeld véreke', namelijk de pissebed. Iedere vergelijking gaat echter mank.

Pim van de Weerd

Natuur

Kroélekraoje

Maandag 2 november 2009 rond half 12 zag ik een vlucht van ongeveer 60 kraanvogels in v-formatie in zuidelijke richting over Gronsveld vliegen. De Euraziatische kraanvogel 'grus-grus', het soort dat hier doortrekt, kan wel 1,15 meter hoog worden. Een bijzonderheid bij deze vogels is hun enorme lange luchtpijp van wel anderhalve meter. Deze ligt grotendeels opgerold in het borstbeen en ze kunnen er zeer harde trompetachtige geluiden mee produceren die kilometers ver te horen zijn. Volwassen exemplaren hebben een witte koptekening met rode kruin. De kop van jongen is bruinachtig.

De vogels broeden in uitgestrekte moerasgebieden in Scandinavië en verder naar het oosten. Het nest is een grote hoop riet in ondiep water. Het mannetje en vrouwtje broeden samen in minder dan een maand een of twee groengrijze, licht gevlekte eieren uit. Het jong blijft één dag in het nest, de ouders lopen vervolgens ongeveer 10 weken met het jong rond in de beschutting van een bos en voederen het bij totdat het in staat is te vliegen en zelf eten te vinden. Het blijft tot het volgende voorjaar bij vader en moeder die hun leven lang een paar vormen.

Na 250 jaar van afwezigheid broeden sinds kort ook weer kraanvogels in Nederland, en wel in het Fochteloërveen op de grens van Drenthe en Friesland. Het eerste kraanvogelnest werd daar

gevonden in 2001. Rust en kleddernat hoogveen zijn de ingrediënten voor het succes. Van 2001 tot 2007 broedden er jaarlijks een of twee paar kraanvogels. In 2008 waren er drie paar en in 2009 zelfs vier paar.

Het voedsel is gevarieerd, maar overwegend plantaardig: zaden, bessen, graan, eikels en aardappels die op het veld zijn achtergebleven. Ook insecten en kleine gewervelde dieren versmaden ze niet. De broedtijd is april en mei. De trektijd is van maart tot mei en van oktober tot november. Ze trekken in het najaar van Scandinavië via Spanje naar Afrika en in het voorjaar andersom weer terug. Met de wind in de rug leggen deze vogels wel 500 tot 600 kilometer per dag af. Jonge vogels worden door hun ouders op hun eerste tocht begeleid.

Op hun trektocht in het najaar strijken er wel enkele honderden neer op de heidevelden in de Achterhoek, de Peel of het Limburgse land. Kenmerkend zijn de dansen van de kranen. Vroeger dacht men dat dit gehuppel verband hield met hofmakerij maar dit schijnt niet het geval te zijn. Waarschijnlijk is het een uiting van pure vreugde, want de dansspasjes worden niet alleen door de volwassen vogels uitgevoerd maar ook het jonge grut neemt eraan deel.

In Noordoost-Frankrijk zijn reservoirs aangelegd die regelmatig door kraanvogels op hun trektocht worden bezocht.

Er is ook een internationale organisatie die zich bezighoudt met kraanvogels: de International Crane Foundation, die al sinds 1974 uitstekend

werk verricht. Zo is er ook een internationale website waarop de kraanvogeltrek van dag tot dag is te volgen: www.grus-grus.eu. Ook is daarop te zien dat op 21 februari bij het Lac du Der in Noord-Frankrijk 19.000 kraanvogels aanwezig waren en op 28 februari nog maar 4.900. De trek naar de noordelijke broedgebieden is dus vroeg op gang gekomen, ondanks de strenge winter.

Op 3 maart 2010 zag Marcel Brouwers boven het Savelsbos in Rijckholt een vlucht van ongeveer 150 kraanvogels in noordelijke richting vliegen en maakte daar de onderstaande foto van.

Hub Wolfs

FOTO

1960. Zweitlanceers met blaaskapel

Achterste rij v.l.n.r. Bèr Goessens, Fred Doensen, Sjeng Goessens, Frans Spauwen, Frans Dassen, Robert Jacobs.

Middelste rij v.l.n.r. Zjaak Wolfs, Chrit Pinckaers, Prins Mathieu Pinckaers, Bart Groenewoud, Willy Reintjens, Bèr Smets.

Voorste rij v.l.n.r. Piet Mans, Bèr Halders, Jean Theunissen, Zjaak Heijnen, Jef Goessens.

Februari 2010. Wijzerplaten van de kerk gerenoveerd

Foto

Gronsveld-Zuid vanuit een klokkengat.

GEZIËN

Apart, iets bijzonders, wordt er geschreven in onze 'Groéselder Diksjenèr' bij de betekenis van het woord 'epäört'. Dit woord gebruik ik geregeld in dit stuk en in de meeste gevallen is er ook geen toepasselijker woord voor te verzinnen. 'Epäört' is dan ook zeer wel van toepassing op onze vorige 'ateröm'.

De eigenaren Francien Wolfs en Jean Bronckers wonen hier sinds hun trouwdag 10 september 1969.

De vader van Jean, Wilhelmus Hubertus Gerardus (Wöm) Bronckers, bouwde deze woning samen met zijn vrouw Hubertina Maria (Tien) Graven. Aanvankelijk was het de bedoeling dit huis aan de Rijksweg te bouwen, maar toevallig konden Wöm en Tien een stuk grond kopen aan de Kasteelstraat, toen nog Broekstraat. Hoezo toevallig? De geallieerden maakten in de oorlog een vergissing door in Maastricht, in plaats van de spoorbrug over de Maas, de tegelfabriek REMA te bombarderen.

Deze fabriek was van de familie Regout die op kasteel Rijckholt woonde. Bij de herbouw van de fabriek besloot ze aan de Franciscus Romanusweg te gaan wonen, vlak bij de fabriek. In 1948 konden Wöm en Tien een stuk van het weiland rond het kasteel kopen van de familie Regout. Het huis dat zij daar bouwden was omgeven door fruitboomgaarden en had uitzicht op de prachtige tuin van de paters Dominicanen. Een idyllisch plaatje.

Omdat Wöm bij de REMA werkte, was het logisch dat in zijn nieuwe huis overal tegelvloeren kwamen te liggen. In de loop der jaren is het huis enkele keren verbouwd waardoor er nu alleen nog in de hal dubbelhardgebakken REMA-tegels liggen. Om de in die tijd voorgeschreven maximale inhoud van woningen niet te overschrijden, werd op de bovenverdieping de inhoud verkleind door de hoek tussen de buitenmuur en plafond rond af te werken. Dit is nu nog zo.

Tien en Wöm zouden hun hele leven op Kasteelstraat 13 blijven wonen. Ze kregen er twee zonen: Jo en Jean. Deze laatste kwam in zijn jonge jaren regelmatig in het café van Nêt van Door en Pierre van de Vleeg. Hier leerde hij Francien kennen, een van de dochters. Toen Jean en Francien trouwden, gingen zij in het huis Kasteelstraat 13 wonen. Voor Wöm en Tien werd een aanleunwoning gebouwd.

Jean en Francien kregen twee kinderen:
William en Ine. Wöm overleed op 17 oktober
1971 en Tien op 16 december 1984.

Op dit moment is Jean interim-burgemeester
van Margraten. Na zijn pensionering, eind 2010,
hoopt hij nog jarenlang, samen met Francien,
van het huis te genieten.

Op het terras van de volgende 'ateröm' beleef je
een stukje onvervalst Gronsvelds paradijs en
dat vind ik heel 'epäort'.

Sjef Caris

HISTORIE

Vondelingen in Gronsveld

In Nederland wordt heel af en toe een jong kind levend en hulpeloos achtergelaten. Meestal gaat het om een baby. Het kind wordt te vondeling gelegd omdat de ouder psychisch in de war is of -financieel- geen andere uitweg ziet. Vaak gaat het om een alleenstaande moeder, terwijl de vader onbekend is, uit beeld is verdwenen of juist maar al te dichtbij is maar in de beleving van de moeder niet met de zwangerschap en geboorte bekend mag worden. We kunnen ons misschien voorstellen wat het voor zo'n jonge moeder betekent om in een dergelijke situatie terecht te komen en dan als uiteindelijke oplossing te kiezen voor het te vondeling leggen van haar kind. Tegenwoordig komt het dus maar heel zelden voor, gemiddeld twee keer per jaar.

Tweehonderd jaar geleden kwam het te vondeling leggen van een kind veelvuldig voor. En daarover gaat dit artikel. De directe aanleiding voor het schrijven van dit artikel is een verhaal, dat stamt uit die tijd en dat inmiddels van generatie op generatie is overgedragen en dat nu via Gilles Jaspars bij mij terecht kwam.

Juzepke Lëk

Dat verhaal gaat over Juzepke Lëk. Wanneer die naam vroeger ter sprake kwam kreeg men een geheimzinnige, enigszins samenzweerderige blik in de ogen. "Juzepke Lëk, dao wäor get met!" Maar wat dat dan was, daar liet men zich

niet over uit. Was Juzepke een ontslagen tuchthuisboef of misschien nog wel erger? Later kwam de waarheid aan het licht en die bleek niet zo ernstig. Juzepke was een vondeling. Hij werd op 21 maart 1820 te vondeling gelegd in Maastricht en ondergebracht bij de familie Olegaers in Gronsveld.

Historie

Het te vondeling leggen van kinderen heeft waarschijnlijk altijd al bestaan. Denken we maar in de oudheid toen Mozes volgens de overlevering te vondeling werd gelegd in een mandje in de rivier. Alleenstaande moeders of ouders, die niet in staat waren hun kind te onderhouden, legden een kind te vondeling bij een kerk, een klooster of een woonhuis in de hoop dat de bewoners voor het kind zorg zouden dragen. De gemeenschap heeft deze houding lang niet altijd gewaardeerd. In de middeleeuwen maar ook daarna was het te vondeling leggen van een kind strafbaar. Ouders van een kind dat te vondeling was gelegd, werden op een schavot gedurende twaalf dagen te kijk gesteld en daarna uit de stad verbannen. De vondeling zelf werd op de arm van een dienaar van de armenkamer, begeleid door stadstrompetters, rondgedragen en getoond. Ook nu nog is het te vondeling leggen van een kind strafbaar met een maximum gevangenisstraf van 4 jaar en 6 maanden. Om welk aantal te vondeling gelegde kinderen het in het verre verleden ging, is mij niet bekend.

Historie

Uit een studie van J.H.J. Gulikers en drs. M.K.J. Smeets uit 1966 is hierover wel informatie bekend over de jaren 1814–1823, de periode waarin ook onze Juzepke werd gevonden.

1814 – 1823

Aangifte

De Fransen waren in 1814 uit Maastricht vertrokken en de stad werd hoofdstad van de provincie Limburg, het huidige Belgische en Nederlandse Limburg, en maakte deel uit van het Koninkrijk der Nederlanden. Van de vele Franse wetten die vóór 1814 door Napoleon waren ingevoerd bleef o.a. het Burgerlijk Wetboek ook na de overgang gehandhaafd. Daarin was o.m. bepaald dat de geboorte van een kind moest worden aangegeven bij de ambtenaar van de burgerlijke stand. Dat gold ook voor een vondeling. Een vondeling moest met alle kleren en eventuele voorwerpen, die ook gevonden werden, aan de ambtenaar van de burgerlijke stand worden getoond en verder moest worden verteld wanneer en waar het kind was gevonden. Het geslacht van het kind en de geschatte leeftijd werden vastgesteld en van dit alles werd proces-verbaal opgemaakt. Dit stuk had dezelfde waarde als de geboorteakte van een kind dat gewoon werd ingeschreven in de burgerlijke stand. De aangever of de vinder van het kind mocht ook de naam van het kind bepalen. Was het kind al wat ouder dan kon het dus best voorkomen dat er van het kind al een

geboorteakte bestond, maar dat dit niet bekend was. Soms werd dit later toch ontdekt. Ook kwam het voor dat degene die het kind te vondeling had gelegd er een briefje bij legde waarin werd vermeld hoe het kind heette en dat het al was aangegeven.

Wat was er nu zo bijzonder aan de periode 1814-1823? Men ontdekte dat er gedurende die tijd maar liefst 509 kinderen te vondeling werden gelegd! Dit grote aantal was aanleiding genoeg om eens dieper in de historie te duiken om te ontdekken wat er toen aan de hand was.

Vondelingenhuis

Hoewel het te vondeling leggen van een kind strafbaar was, bestond er aan de andere kant toch behoefte aan zorg voor de kinderen. De overheid voelde zich verantwoordelijk en in de Franse tijd werden ze zelfs 'Les Enfants de la Patrie' genoemd. Ieder arrondissement was verplicht een vondelingenhuis met 'rol' in te richten. Een 'rol' was een staande cilinder die kon draaien. Aan de open straatkant kon de vondeling er in worden gelegd en door te draaien kon men het kind er binnen uit halen. Door het luiden van een bel kon men aangeven dat er een kind was 'gedeponeerd'. In Maastricht was een Vondelingenhuis en in 1814 waren er al 115 kinderen opgenomen. In 1823 nog maar 34. Veel kinderen werden bij pleeggezinnen geplaatst in Maastricht en in de dorpen rond Maastricht en in België. In het tehuis zelf was de verzorging zeer matig. Het onderwijs bestond

SCHUIF OF ROLLE

Historie

alleen uit een beetje leren lezen. In 1817 bleek uit een onderzoek dat het huis "ten uiterste morsig en onrein" was en de kinderen "slorsig en ongewassen". Dit werd mede veroorzaakt door het feit dat er in die tijd ook een compagnie Zwitsers was ingekwartierd in het Vondelingenhuis. Na hun vertrek in 1819 ontstond er een betere situatie. Kinderen die werden gebracht konden vondelingen zijn maar ook verwaarloosde kinderen, van wie de ouders wel bekend waren maar die niet in staat waren de kinderen voldoende te verzorgen. De verzorging van de vondelingen kwam voor rekening van het rijk, die van de verwaarloosde kinderen voor rekening van de gemeente. Het vondelingenhuis stond aanvankelijk aan de Witmakerstraat, later in het Protestants Weeshuis aan de Lenculenstraat. Bij de pleeggezinnen was de verzorging meestal beter, maar daar ontbrak het vaak aan enige vorm van onderwijs.

Beheerder

Beheerder van het vondelingenhuis was Joannes Wenceslaus Albert. Later nam zijn dochter Josephine Anna Maria (geb. 29 november 1796) op 22-jarige leeftijd zijn taak over. Vastgesteld mag worden dat zij honderden kinderen heeft gered. Het eerste kind gaf zij aan op 6 februari 1819. In de volgende 5 jaar zouden er nog 350 volgen. De kinderen werden eerst gewoon op de stoep of elders in de stad te vondeling gelegd maar in 1819 kreeg het vondelingenhuis Maastricht ook een 'rol' en op

16 juli 1819 werd het eerste kind daarin gevonden. De beheerder moest natuurlijk financieel zien rond te komen. Zoals gezegd werden vondelingen betaald door het rijk, verwaarloosde kinderen kwamen voor rekening van de gemeente. Josephine Alberts werkte er aan mee om er voor te zorgen dat ook verwaarloosde kinderen als echte vondelingen werden aange-merkt. Verwaarloosde kinderen werden door haar aangegeven als te vondeling gelegd ook al waren de ouders bekend. Door het rijk werd natuurlijk onderzoek ingesteld naar de herkomst van het kind om te bepalen of de opvoeding wel voor rekening van het rijk moest komen. Navraag bij de gemeente over de herkomst van het kind en of de ouders bekend waren, had echter vaak tot resultaat dat de burgemeester meedeelde dat ondanks "diepgaand onderzoek de ouders niet konden worden opgespoord". De gemeente was dan van de zorglast verlost. In 1823 kwam er een grote verandering. De subsidiëring van het Vondelingenhuis door het rijk werd ingetrokken. De verwaarloosde kinderen van wie de ouders wel bekend waren, werden daarom maar teruggestuurd naar huis. De 'rol' werd in november 1823 op bevel van de gemeente verwijderd. De kinderen werden weer te vondeling gelegd op de stoep. Voor Josephine Albert betekende dit ook het einde van het beheer van het Vondelingenhuis. Zij trouwde op 14 november 1825 met Joannes van den Boorn (familie van de in Gronsveld welbekende 'Pom Pom') geboren te Gronsveld

op 3 februari 1794, zoon van Joannes en Maria Anna Schrijnemeeckers, graankoopman in Gronsveld en overleden 4 februari 1872. Zij gingen wonen in Wijk.

Bekendheid van de kinderen

Vaak werden bij de gevonden kinderen bijzondere kenmerken aangetroffen, bijvoorbeeld in de kleding of door bepaalde voorwerpen. Soms werd op een briefje de voornaam van het kind vermeld en werd er ook bij vermeld dat het kind al gedoopt was. Ook werden er bijzondere stukjes stof, lintjes of koordjes aangetroffen en bij de verwaarloosde kinderen ook andere voorwerpen zoals een speelkaart of een doorgeknipt stuk perkament. Kennelijk met de bedoeling om het kind later terug te kennen wanneer men het weer zou ophalen.

Dat dit soms de bedoeling was blijkt uit de volgende tekst die werd gevonden bij Maria Elisabeth Amarant op 15 december 1823: "Geleijd een dogterken hebbende aen een kapken met een rood streepken, een percaile hemieken, een bombasijne slaeplijfken, eenen geelen neusdoek op het hoofd aan het briefken is een teeken van een stuk wit satijne lind het kind is gegedoopt ik hoope jouffrouw van willen voor het kind te sorgen, want is uyt geene armoede dat ik het doen maer om mijne Eer. Soeken te bedekken UE als het mogelijk is van den naam van Maria Elisabeth er bij te voegen sal het kind soo haest het mij mogelijk is eigens bij UE komen weder halen ende de onkosten

daer van te betaelen sult verplighen de bebroefste alle moeders".

Na het in gedachten plaatsen van enkele leestekens en hoofdletters in de tekst van dit briefje wordt duidelijk onder welke omstandigheden dit kind te vondeling werd gelegd. (UE = aanspreektitel Uw Edele). Het kind dankt aan "het stukje wit satijne lind" de achternaam Satijn; een van de nakomelingen was de architect Satijn.

Naamgeving

Van veel kinderen was de naam niet bekend. Toch moest de aangever bij de burgerlijke stand het kind een naam geven. Voorgescreven was dat hierbij reeds bestaande achternamen moesten worden vermeden. De aangever moest dus zelf een naam verzinnen.

Dit gebeurde door bijvoorbeeld de letters van de eigen naam te verhaspelen tot een nieuwe naam: Smeets werd Steems, Crols werd Slork, Albert werd Trebal. De heilige van de dag werd vaak vernoemd en de achternaam werd er dan ook aan ontleend, zoals Antonius Heil, Petrus Banden, Gabriel Sengelaart (aartsengel), Hubertus Jager. De seizoenen of de maanden van het jaar en de weersomstandigheden konden ook een naam opleveren: Oogst, Jeudi, Bloei, Windrig, IJs, Wijnoogst. En dan natuurlijk de bijzondere kenmerken van het kind zelf: Zwak, Zuster, Vroom, Klein, Welstand.

De vindplaats kon ook een naam opleveren met als voorbeelden Stoepmans (op de stoep

Historie

gevonden), Trap, Mesthoop, Gragt, Schouwborg, Bijenkorf. Dat er bij die naamgeving natuurlijk de gekste dingen konden gebeuren blijkt uit de namen Vork, Mes, Lepel, Bedankt, Hulde, Vreugde. Een aantal namen die aan vondelingen zijn gegeven komen we nu nog tegen. We kunnen hierbij denken aan bijvoorbeeld de naam Borro, afkomstig van Carolus Borromeus. De naam Boreas is afgeleid van het Latijnse woord 'boreas', dat koude noordenwind betekent. De naam verwijst naar de weersomstandigheden op de dag dat het kind werd gevonden. Misschien is het voor sommige mensen nu ook duidelijk waarom ze een misschien wel erg vreemde naam hebben, hoewel natuurlijk niet alle vreemde namen zijn terug te voeren op vondelingen.

Plaatsing

Zoals vermeld werden de gevonden kinderen ondergebracht bij gezinnen in de buurt. Ook in Gronsveld werden kinderen geplaatst. De aanleiding tot dit artikel 'Juzepke Lëk' werd al vermeld. Hij werd in 1823 geplaatst bij de familie Olegaers. Hij trouwde op 22 november 1853 met Elisabeth Bonheur die in Rijckholt was geboren op 25 augustus 1811.

En dan waren er nog:

Thomas Vroom, gevonden 6 maart 1818. Hij werd gevonden op de stoep van het Vondelingenhuis en werd ondergebracht bij de familie Brijenraad (Brenenraad?).

Albertina Harp, gevonden 13 april 1820 in de rol van het Vondelingehuis. Zij werd ook geplaatst bij de familie Olegaers.

Anna Joseph Tweekleur werd op 27 maart 1821 gevonden in de rol en in 1823 geplaatst bij de familie Jacobs. In het briefje werd vermeld "jesper de ravoir" (ik hoop haar terug te zien). Maria Vrolijk, gevonden door Josephina Albert in de rol op 26 juni 1821. Zij werd in 1823 ook bij de familie Brijenraad ondergebracht.

Over de ontwikkelingen na 1823 is op dit moment niets bekend. Wellicht dat iemand zich geroepen voelt om daar eens onderzoek naar te doen. Wie weet wat voor interessante informatie daaruit tevoorschijn komt.

Habbo Veldman

Tekeningen: Harrie Huveneers

STREEKMUSEUM

Hoog bezoek

Regelmatig en zeker op de donderdagochtenden ontvangt de sectie Streekmuseum bezoekers. Steeds meer geïnteresseerden weten de weg te vinden naar de Oosterbroekweg. Soms komt iemand om te helpen, soms om een praatje te maken of iets te brengen om de collectie uit te breiden. Iedereen is trouwens welkom. Op vrijdag 11 december 2009 was er bezoek van de gemeenteraad en de wethouders van de gemeente Eijsden alsmede de leden van het managementteam. Enkele van onze gemeentebestuurders waren niet op de hoogte van de uitgebreide collectie en activiteiten van de stichting Grueles. De enthousiaste medewerkers van onze sectie Streekmuseum leidden de mannen en vrouwen rond langs onze gebruiksvoorwerpen, die bij iedereen wel herinneringen oproepen. De reacties uit het gezelschap waren positief. De excursie werd traditioneel afgesloten met 'n Èlske'. De gemeente deed de toezegging ons met haar heftruck te helpen bij de verhuizing van de grote apparaten uit onze loods.

Nieuwe aanwinst

Nu het voorjaar is aangebroken, wordt het weer tijd om te planten en te zaaien. Enkele weken geleden ontvingen wij van de heer Frans Scheepers uit Maastricht een bijzondere zaaimachine die wij nog niet in onze collectie hadden. Ze is nog in perfecte staat. Wie herkent dit apparaat en weet hoe het werkt?

Inmiddels hebben we een vrij uitgebreide collectie zaaimachines. Voor deze machines hun intrede deden werd gezaaid met een zaaidoek. Dit was een soort draagzak waarin het zaaigoed zat. Later werd het doek vervangen door een zaibak. Een dergelijke bak hebben we ook in onze collectie. Daarna kwamen de zaaimachines waarvan wij er een zestal in bezit hebben.

De nieuwe loods

Ook in de weken dat Gronsveld bedekt was met een laag sneeuw is er hard gewerkt in de loods. De grote machines zijn volgens planning verhuisd naar het 'nieuwe' gebouw waar de sectie Streekmuseum zich steeds meer thuis begint te voelen. Zoals al gemeld kwam er hulp uit onverwachte hoek.

De gemeente Eijsden stelde haar heftruck ter beschikking om de zware spullen naar hun nieuwe plaats te brengen. Een werk dat zonder deze machine nauwelijks uitvoerbaar was. Sinds enkele weken draaien de machines weer.

Streekmuseum

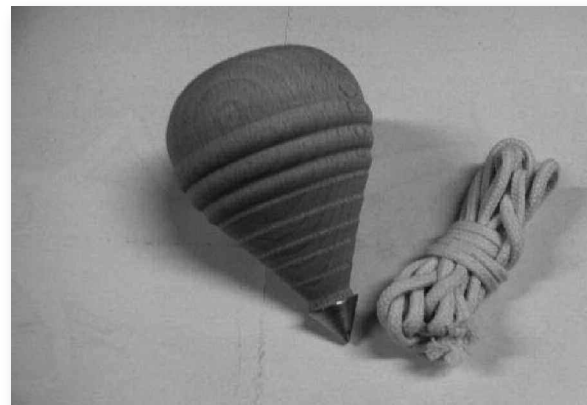
Nu volgen de inrichting van de metaalwerkplaats en de afwerking van de zolderverdieping.

Prijsvraag

De vorige prijsvraag heeft enkele goede antwoorden opgeleverd. Als voorwerp was een tol afgebeeld. In het Gronsvelds 'kôkkerél'. Er zijn twee spreekwoorden bekend waarin het woord voorkomt, namelijk 'zoe duel wie 'nne kôkkerél' en 'drieje wie 'nne kôkkerél'.

Dit laatste werd gezegd van een verwaande vrouw. Behalve de in het vorige nummer afgebeelde tol bestaat er ook een andere tol, die meer kegelvormig is. Deze heet in het Gronsvelds 'dok' (Nederlands: priktol).

Beide spreekwoorden zijn door enkele inzenders genoemd als oplossing. Dus weer heeft een grote tombola moeten uitwijzen wie de winnaar is geworden. Mia Damzo (Schoenmaekers) valt deze keer in de prijzen. Zij krijgt een houten puzzel.

'nnen dok.

Nieuwe opgave

De volgende opgave is wat moeilijker.

Welk spreekwoord hoort bij de onderstaande voorwerpen op de foto.

Onder de juiste inzenders wordt een prijsje verloot. Deze keer mag de winnaar gratis met tien personen een bezoek brengen aan ons museum, onder deskundige leiding en na afloop ' 'n drôpke'. We verwachten dan ook een recordaantal inzendingen. Deze kunnen gericht worden aan: Frans van de Weerd, Rijksweg 153a, 6247 AD Gronsveld of per mail: fransvandeweerd@home.nl

Zjeng Mans

*“Noets vergët ich mie
de naome van de wèg,
de Pöt-, de Sjnyder-,
de Manskes- en de Duústersjtèg.”*

Dit zijn regels uit een lied dat Francesca Vermazen zong in het spel ‘Kên d’r hön nog’ bij gelegenheid van het 25-jarig bestaansfeest van de stichting Grueles in 2005.

Om een straat naar jou genoemd te krijgen is normaal gesproken heel bijzonder en slechts voor een enkeling weggelegd. Zjeng Mans, een eenvoudige Gronsveldenaar, is dat toch gelukt. Weliswaar een dialectbenaming maar toch; elke (oudere) Gronsveldenaar kent de Manskessjtèg, ook al heet die nu Dr. Poelsstraat.

Toen Gronsveld nog maar uit één straat bestond, de Rijksweg, liepen vanaf deze weg vier steegjes (sjtège) bergafwaarts naar het Broek. Omdat sinds mensenheugenis de familie Mans in het eerste en destijds enige huis aan deze steeg woonde, werd die de Manskessjtèg genoemd. Het was een steil en smal weggetje.

Johannes Christiaan Hubertus (Zjeng) Mans werd hier geboren op 9 juli 1903 als zoon van Johannes Hubertus Mans (geboren op 16 februari 1850 in Gronsveld) en Maria Johanna Deliège (geboren op 28 april 1860 in Eijsden). Daarvóór woonde in het huis de familie Mans-Bouchoms.

Zjeng doorliep de lagere school in Gronsveld en ging, zoals in die tijd gebruikelijk, werken op de boerderij van zijn ouders. Al op jonge leeftijd raakte Zjeng gefascineerd door de dieren op de boerderij maar vooral door de dieren in het veld. Al vroeg ging hij als hulpje mee op jacht.

Kên d'r hön nog

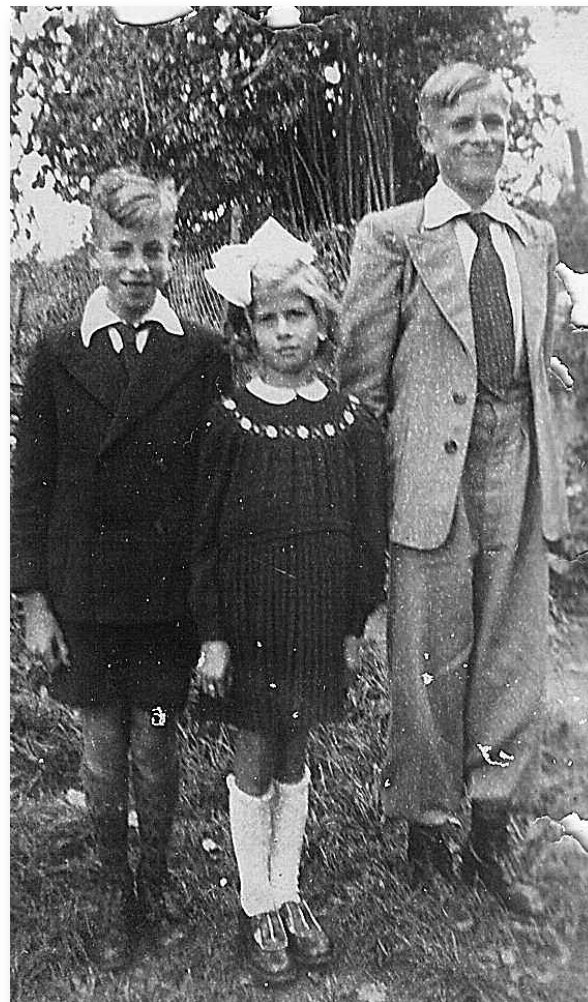
Zijn hele verdere leven zou Zjeng in de jacht een belangrijke tijdsbesteding vinden.

Op 23 oktober 1930 trouwde Zjeng met Maria Josephina Hubertina Schreurs, geboren op 1 februari 1898 te Sint-Geertruid, waar ook de bruiloft plaatsvond. Een oudere zus van Zjeng, Janna, woonde tot aan haar dood in bij Zjeng en Maria.

Maria Mans-Schreurs.

Uit het huwelijk werden drie kinderen geboren. Jean op 15 augustus 1931, Piet op 8 maart 1934 en Marie-Louise op 22 februari 1937.

Piet, Marie-Louise en Jean.

De boerderij was niet groot. De activiteiten richtten zich in de zomer voornamelijk op de teelt van groenten die op de Markt in Maastricht werden verkocht. Toen de familie nog

Het eerste paard van de familie Mans. V.l.n.r. Jean, Marie-Louise, Piet en Zjeng.

geen paard had, werden de groenten per kruiwagen naar Maastricht vervoerd. Hun koe leverde melk en was ook trekdier.

Vlak voor de Tweede Wereldoorlog kocht Zjeng een paard. Piet herinnert zich nog de dag dat het paard (een schimmel) op de boerderij kwam. Het werd gekocht in Moelingen voor 85 gulden, inclusief tuig.

Zjeng gebruikte het paard ook om vrachten te doen voor anderen. Zo werden de groenteplanten van Pierre Raike (Rëkske) vroeg in de ochtend naar de markt in Gulpen gebracht.

Ook werden koeien en varkens bij slager Lucassen in Eijsden opgehaald en naar de plaatselijke slagers Lewie Waber, Math van de Boorn en Theofiel Goessens gebracht.

In de winter was er op de boerderij weinig te doen. Zjeng ging dan hout kappen in het Savelsbos in dienst van de familie Schreinemacher, die destijds eigenaar was van zowat het gehele bos. Nadat het hout tot verkoopbare hoeveelheden was verwerkt (''nne köup hoüt'), werd het in een café bij

Kên d'r hön nog

opbod verkocht. Boeren uit Heugem, die zelf geen bos hadden, kochten het hout als geriefhout voor het maken van gereedschappen en als kachelhout. Zjeng werd bij de werkzaamheden in het bos vaak geholpen door zijn trouwe vrienden Bèr Martin (van Tyske) en Pierre Raike. De opbrengst was natuurlijk voor de familie Schreinemacher en Zjeng kreeg enkele guldens voor al het zware werk.

Zjeng met een toeriste 'oonder de Beuk'

Zjeng ploegt 'oonder de Beuk'

De winter was voor Zjeng echter vooral de tijd van de jacht. Zjeng was door de genoemde familie Schreinemacher aangewezen als een soort jachtopziener. Hij zorgde elk jaar in de maanden november tot en met maart voor voldoende drijvers voor de jacht. Elke veertien dagen verscheen een gezelschap van tien tot vijftien mannen uit Maastricht, uitgenodigd door de familie Schreinemacher.

Zjeng zorgde voor evenveel drijvers. Rond negen uur 's morgens kwam het gezelschap bij elkaar in café Veüs Houben aan de Kampweg en ging vervolgens op jacht. Op linie werden veld en bos uitgekamd.

Piet, die vaker meeinging op jacht, herinnert zich keren dat er op één dag meer dan 300 konijnen werden geschoten.

Terug van de jacht, achter op de kar Piet.

Behalve konijnen werden ook hazen geschoten, af en toe een fazant of een houtsnip (''n sjnep'). Rond vier uur keerden de jagers en drijvers terug naar café Houben waar Schreinemacher trakteerde op drie glazen bier per man en de drijvers uitbetaalde. De drijvers mochten dan kiezen: vier gulden of twee konijnen. De meeste kozen voor konijnen, die volgens Piet toen nog 'de meujte wërd' waren. Later toen hier de konijnenziekte myxomatose uitbrak, kozen de drijvers begrijpelijkerwijs voor de vier harde gulden. Zjeng, die alles geregeld had, kreeg hetzelfde loon. Als extra tegenprestatie mocht hij de dagen daarna met zijn fretten de gewonde en aangeschoten dieren opsporen en houden. Zjeng was echter nooit zo bezig met geld. Hij was tevreden met wat hij had en klopte nooit ergens aan voor meer. Hij kon met de opbrengsten van zijn werkzaamheden zijn

gezin voldoende onderhouden, zo vond hij. Zijn vrouw had weinig inspraak. Zij zorgde voor het huishouden, zoals dat in die tijd normaal was. Janna en Marie-Louise hielpen haar in en rond het huis.

Marie-Louise, Marie en Janna boven aan de Manskessjtèg.

Zjeng was erg gehecht aan zijn fretten. Als een fret niet terugkwam uit een konijnenhol (''êrd'), dan moesten Jean en Piet 's nachts het bos in om de fret te zoeken. Ze waren hier, in de tijden dat spoken en bosgeesten nog bestonden, niet altijd blij mee. Zjeng was net zo streng voor zijn kinderen als voor zichzelf. In de jaren vijftig woedden grote bosbranden in de Duitse Eifel. Daardoor werden wilde zwijnen, die normaal niet in deze contreien voorkwamen, deze kant opgedreven. Op een dag werd een enorm zwijn geschoten in Gronsveld. Piet en Jean mochten

Kên d'r hön nog

het varken dragen aan een stok tot aan hun boerderij in Gronsveld. Het dier werd een bezienswaardigheid omdat velen nog nooit een wild zwijn gezien hadden. Het was een ware attractie, waar zelfs Maastrichtenaren naar kwamen kijken.

Marie met Jean (l) en Piet (r).

Veel vrije tijd had Zjeng niet maar op zondag was hij na de hoogmis een vaste gast in café Kips waar hij graag een kaartje legde met buurman Zjêf Dodemont (van Nölke) en Bêrke Houben (van Kips). Zjeng was meer dan 55 jaar lid van de Koninklijke Harmonie van Gronsveld. Zjeng sloeg met wisselend succes de dikke trom. In die tijd werd deze trom vervoerd op een karretje dat door een jongen getrokken werd, meestal Mathieu Devue. Het was geen gemakkelijke taak omdat door het slaan op de trom het karretje uit koers kon raken. Mathieu deed dit echter met verve. Reservetrekker was Henri Goessens. Toen de harmonie eens moest spelen in Cheratte in België moest Henri het karretje trekken. Henri, die spierwit haar had en daarom de Witte genoemd werd, werd door Zjeng Mans steevast de Gèle (de Gele) genoemd. In Cheratte dacht Zjeng Henri beet te

50 jaar lid van de harmonie. V.l.n.r. Jôp Heijnen, Zjeng, Marie, burgemeester Smeets, Zjêf van Caldenborgh.

kunnen nemen door telkens aan een kant te slaan. Het karretje raakte daardoor continu uit balans. Toen Zjeng weer eens riep: "Allê Gèle, trêkke", liet Henri, die daar genoeg van had, het karretje staan en liep kwaad te voet terug naar Gronsveld, Zjeng verbouwereerd met zijn karretje en dikke trom achterlatend.

Toen Zjeng in de jaren zestig 50 jaar lid van de harmonie was, kreeg hij een receptie aangeboden in de Harmoniezaal van Gronsveld. Bij deze gelegenheid ontving hij een speld van de bond voor zijn trouwe dienst.

Zjeng wordt voor zijn huis gedecoreerd door burgemeester Smeets (op de achtergrond zijn drie kinderen).

De Grote Bronk was voor Zjeng een feest. Hij kon genieten van de rituelen rond het feest, zeker in de jaren waarin hij als muzikant meetrok. Met koningmeisteken ging bij de familie Mans de aandacht vooral uit naar de paarden die de koninginnewagen trokken. De liefde voor de paarden heeft Zjeng overgegeven aan zoon Piet, die nog dagelijks in de weer is met deze dieren.

Vakanties kende Zjeng niet, er waren maar twee uitstapjes per jaar. Een keer ging hij met Zjeng Wolfs (van Klëur) per fiets naar Banneux. Dit was geen wereldreis, maar wel voor Zjeng Wolfs omdat deze vanwege zijn stijve been een fiets had met slechts een trapper. Het tweede uitstapje vond plaats op Paasmaandag. Dan ging Zjeng per fiets naar Hakendover waar jaarlijks een spectaculaire Paardenprocessie plaatsvindt. Zjeng bleef daar dan overnachten en keerde de dag daarna per trein terug.

Zjeng overleed op 16 september 1973, hij was 70 jaar. Maria stierf, bijna 2 jaar later, op 22 juli 1975.

Frans van de Weerd